

doi:10.5559/di.21.3.10

**Thomas F. Pettigrew
i Linda R. Tropp
WHEN GROUPS MEET
The Dynamics of
Intergroup Contact**

Psychology Press, 2011., 309 str.

Međugrupna teorija kontakta jedna je od središnjih teorija u socijalnoj psihologiji. Autori knjige "When Groups Meet – The Dynamics of Intergroup Contact", Thomas Pettigrew i Linda Tropp, navode dva cilja nastanka ove knjige, pri čemu je prvi teorijski, a drugi praktičan. Naime, radi se o području koje je zbog velikoga broja radova zahtijevalo teorijsku integraciju, ali i o području oko kojega vlada velika javna debata, koju treba potkrijepiti točnijim informacijama. U uvodu autori spominju temeljno djelo s toga područja, Allportovu knjigu "The nature of prejudice" iz 1954. godine. Pettigrew, Allportov student, suradnik i svojevrsan nasljednik, smatra da je sada dozrelo vrijeme za adekvatnu meta-analizu radova na temu teorije međugrupnoga kontakta, jer je ranije bilo teško udovoljiti svim kriterijima za preciznu kvantitativnu analizu, kao i naći dovoljno odgovarajućih znanstvenih radova na tu temu. Prvo poglavlje započinje optimističnim primjerom, vezanim uz situaciju velikih rasnih nemira u Detroitu 1943., tijekom kojih su mnoge osobe crne i bijele rase gajile međusobno prijateljske odnose. Slični primjeri pronađeni su i tijekom rata u Bosni i Hercegovini, kao i u brojnim drugim međuetničkim sukobima. Već sredinom 20. stoljeća pokušalo se intervenirati na temelju

ideje da će međugrupno upoznavanje dovesti do boljih međugrupnih odnosa. Međutim, da bi takva intervencija uspjela, treba voditi računa i o situacijskim te institucionalnim čimbenicima koji bi mogli otežati ili pak unaprijediti to nastojanje.

Nakon kratkoga povijesnog prikaza istraživanja na temu teorije međugrupnoga kontakta u prvome poglavlju, u drugome poglavlju prikazani su nalazi meta-analize. U nju su uključeni objavljeni i neobjavljeni radovi napisani od 1940. do 2000. godine, s time da je većina analiziranih radova nastala u zadnja tri desetljeća. Oko polovice (51%) usmjerava ih se na rasne i etničke grupe, pa je u 94% od ukupnoga broja radova utvrđeno da postoji negativna korelacija između međugrupnoga kontakta i predrasuda. Autori ipak navode svojevrsne ograde u odnosu na zaključak o tako visokoj učinkovitosti kontakta. Svjesni su da se, kao i u svim metaanalizama, moglo dogoditi da nisu pronašli neke radove na tu temu, da su istraživači i urednici časopisa zanemarivali nalaze u kojima nije dobiven učinak kontakta te da se premalo vodilo računa o tome je li do kontakta među skupinama došlo dobrovoljno ili prisilno. Naime, ako je kontakt dobrovoljan, u njemu su i sudjelovale osobe manje sklone predrasudama, koje su bile sklonije "dopustiti" drugoj grupi da im se sviđi. Ipak, dokazano je da kontakt u pravilu ima pozitivan utjecaj čak i ako nije dobrovoljan. Još jedna moguća prijetnja jest ta što se sva istraživanja nisu temeljila na metodologiji s jednakom unutaršnjom valjanošću, jer je riječ i o eksperimentalnim, i o kvaziekperimentalnim i o terenskim istraživanjima. Dodatnom analizom utvrđeno je da je jači utjecaj kontakta u rigoroznijim, dakle u eksperimentalnim, istraživanjima.

U trećem poglavlju autori nastoje odgovoriti na pitanja o primjenjivosti nalaza o učinku konkretnoga međugrupnog kontakta na nove situacije, na pojedincu nepoznate članove grupe ili čak na cijele nepoznate grupe. Prve dvije mogućnosti generalizacije svakako su potvrđene, dok treća ostaje upitnom. Primjerice, kontakt s

francuskim Kanađanima smanjuje predrasude i prema europskim Francuzima, dok prijateljstvo s imigrantima u vlastitoj zemlji smanjuje predrasude prema drugim vanjskim skupinama, čak i prema onima koje su slabo prisutne u vlastitoj zemlji (npr. Turaka u Francuskoj). S druge strane, kontakt s azijsko-američkim studentom kao s cimerom čak povećava predrasude prema pripadnicima drugih učestalijih američkih manjina zato što su stereotipi o njima bitno različiti od stereotipa prema američkim Azijatima. Na transfer na drugu grupu utječe sličnost stereotipa o dvjema vanjskim grupama na dimenzijama topline i sposobnosti, ideologija koja je u pozadini odnosa prema nekoj grupi te kognitivni i afektivni aspekti stavova prema njima. Valja napomenuti da je generalizacija međugrupnoga kontakta potvrđena i longitudinalnim, a ne samo transverzalnim, istraživanjima.

I četvrto poglavlje bavi se univerzalnošću učinaka međugrupnoga kontakta. Naime, velik broj istraživanja proveden je u SAD-u, na prigodnome uzorku studenata, u obrazovnoj ustanovi, pa se odnosio na rasne/etničke vanjske grupe. Stoga su se u ovome poglavlju autori usmjerili na istraživanja provedena u raznim dijelovima svijeta, s raznim ciljnim skupinama i u raznim okruženjima. Tako je utvrđeno da je u istraživanjima u Australiji i Novom Zelandu kontaktom u prosjeku objašnjen najviši postotak varijance (0.067), a u Izraelu najmanji (0.038). Vezano uz razne ciljne skupine, utvrđeno je da kontakt objašnjava najviši postotak varijance odnosa prema seksualnim manjinama (0.073), a najniži postotak varijance odnosa prema starijim osobama (0.033) – no tu je važno uzeti u obzir činjenicu da je odnos prema starijima u pravilu početno pozitivniji. Au-

tori su se usmjerili i na čimbenike koji su povećali ili umanjili pozitivne učinke kontakta u istraživanjima o raznim ciljnim skupinama – primjerice, ako djeca kontaktiraju sa starijim osobama, važno je da ih vide u neprijetećim situacijama te u raznim ulogama. Što se tiče okruženja, kontaktom se može objasniti najveći postotak varijance u rekreacijskom (0.089) i laboratorijskom okruženju (0.075), a najmanji u stambenom okruženju (0.041) te u okruženju putovanja/turizma (0.013). Nalazi o najvećim objašnjenim postocima varijance odnose se, dakle, na okruženja u kojima je prisutna uгода i/ili strukturiranost, dok je najmanji objašnjeni postotak varijance povezan s turizmom, u kojem i nema dubljeg upoznavanja s pripadnicima vanjskih grupa.

U petom poglavlju autori se dublje usmjeravaju na Allportove preduvjete za učinkovitost kontakta. To su jednak status među grupama, zajednički ciljevi, suradnja među grupama te institucionalno podržavanje kontakta. Pettigrew i Tropp nalaze da ovi "preduvjeti" mogu pridonijeti učinkovitosti kontakta, no da oni nisu nužni. Postavlja se i pitanje je li poželjniji de-kategorizirani kontakt ili kategorizirani kontakt, pa Pettigrew zaključuje da je u prvim fazama kontakta poželjniji de-kategorizirani kontakt, pri kojem se umanjuje istaknutost grupnog identiteta, no da je u kasnijim fazama važno (ponovno) istaknuti grupne identitete, odnosno koristiti se kategoriziranim kontaktom. Bez toga drugog dijela učinak kontakta ne bi se mogao u većoj mjeri generalizirati, nego bi mogao ostati vezan samo uz konkretnu situaciju i uz konkretne ljude. Važno je prepoznati da je za uspješnost kontakta vjerojatno vrlo važna i subjektivna percepcija aktera da vanjska grupa s kojom su u interakciji te preduvjete smatra vrijednima i internalizira. Potrebno je, primjerice, da oni vjeruju kako je pripadnicima vanjske grupe zaista važno da članovi obiju grupa imaju jednak status.

U šestome poglavlju autori se bave načinima na koje međugrupni kontakt utječe na grupne stavove. Primjerice, koliko kao medijatori utječu povećano znanje o

vanjskoj grupi, smanjena anksioznost u odnosu na vanjsku grupu ili pak empatija. Povećano znanje o vanjskoj grupi pokazalo se malo značajnim, dok su se smanjena anksioznost i povećana empatija pokazale značajnijim prediktorima, pri čemu je kod empatije posebno važan aspekt zauzimanja perspektive. Autori predlažu i neke dodatne moderatore, poput percipirane promjene u međugrupnim normama te učeraja o široj kulturi vanjske grupe. No oni se ne bave tim fenomenima u "praznome prostoru", nego se bave "moderiranom medijacijom", odnosno kombinacijom utjecaja istaknutosti grupnoga članstva kao moderatora i utjecaja navedenih medijatora.

Sedmo poglavlje bavi se pitanjem može li međugrupni kontakt smanjiti sve aspekte predrasuda. Primjerice, pokazalo se da je međugrupni kontakt prediktivniji za svidanje i sveukupne emocije nego za kognitivne aspekte predrasuda, poput uvjerenja i stereotipa. Učinak na emocije smatra se važnijim i stoga što one više utječu na međugrupna ponašanja od kognitivnih aspekata predrasuda. Autori u ovom poglavlju navode i neke druge pozitivne ishode kontakta, poput poboljšanja implicitnih stavova ili stavova o politikama vezanima uz manjine.

Osmo poglavlje posvećeno je međugrupnim prijateljstvima, odnosno posljedicama intimnosti i bliskosti na međugrupne odnose. Prema nekim nalazima, čak i jedno takvo prijateljstvo može pridonijeti poboljšanju širih međugrupnih odnosa. Naime, i neizravan kontakt s pripadnikom vanjske grupe (kroz prijateljstvo s osobom koja ima prijatelja iz vanjske grupe) značajno pridonosi poboljšanju odnosa prema vanjskoj grupi. Problematično je što se istraživanja koja se bave ovom temom razlikuju u operacionalizaciji pojma *prija-*

teljstvo, no generalno je u raznim istraživanjima utvrđeno da međugrupna prijateljstva dovode do najvećih promjena u ponašanjima, odnosno na ponašajnim mjerama predrasuda.

Deveto poglavlje bavi se razlikama u utjecaju kontakta na većinske i manjinske grupe. U njemu je, na temelju provedene metaanalize, utvrđeno da kontakt ima znatno jači učinak na većinske grupe, odnosno grupe koje su jače po statusu, nego na manjinske grupe. To proizlazi iz činjenice što manjinska i većinska grupa imaju različite poglede na kontakt i na međugrupne odnose, pa stoga formalno ista intervencija za njih ne može biti "ista". Autori ističu da pri tome ne pomaže ni činjenica što, u samoj situaciji kontakta, te dvije grupe imaju jednake statute, nego da je važnije to što one u realnome okruženju nisu u jednakome statusu, odnosno što u situaciju kontakta donose različite povijesti i iskustva.

U desetom se poglavlju varijabla međugrupnog kontakta promatra u realnom životnom kontekstu, u kojem djeluje i velik broj drugih varijabli. Tako su sa sociološkog aspekta važni normativni kontekst, omjeri populacija, dob i obrazovanje, s ekonomskog aspekta percipirana ekonomska deprivacija, a s političkog aspekta konzervativnost i osjećaj političke neučinkovitosti. Što se tiče same socijalne psihologije, osim međugrupnoga kontakta, važni su i nacionalni identitet, percipirana međugrupna prijateljstva, autoritarnost i orijentacija prema socijalnoj dominaciji. Spomenute varijable povezane su s predrasudama u istraživanjima diljem svijeta, no međugrupni kontakt ipak se pokazao nadmoćnim u odnosu na druge prediktore predrasuda.

U jedanaestom poglavlju autori nastoje odgovoriti na kritike na međugrupnu teoriju kontakta, koje dolaze prije svega iz političkih znanosti, a koje su proizašle iz svjedočanstava o stvarnim međuetničkim sukobima. Primjerice, prema Putnamovoj tezi, različitost je povezana s manjim stupnjem općega povjerenja u društvu, što dovodi i do manjega socijalnog

kapitala. Putnamova teza stoji u slučajevima snažnije segregacije, koja zaista smanjuje povjerenje, no ako nema takvih zapreka, kontakt među grupama povećava socijalni kapital. Druga kritika odnosi se na poteškoće u dovođenju grupa u početni kontakt, što je posebno prisutno u dijelovima svijeta s izrazito jakim segregacijom, poput Južne Afrike. Treća kritika odnosi se na činjenicu da međugrupni kontakt dovodi do smanjenja predrasuda, no da to ne znači i pozitivniji stav prema socijalnim politikama usmjerenih prema poboljšanju života pripadnika ciljnih manjina, a ni neke druge pozitivne ishode. Pettigrew i Tropp ipak nalaze da međugrupni kontakt dovodi i do potonjih navedenih ishoda. Četvrta kritika, najviše utemeljena na Reicherovim stajalištima, odnosi se na činjenicu da međugrupni kontakt može dovesti do manjega truda pripadnika manjina da promijene svoj status – naime, "omekšavanje" međugrupnih odnosa može smanjiti potrebu za prosvjedima te za socijalnom promjenom općenito. Ipak, s druge strane, povećani međugrupni kontakt može pozitivno utjecati na želju manjina da promijene svoj status, jer izraženiji kontakt potencijalno pojačava i osjećaj relativne deprivacije. Peta kritika, koju ističe Forbes, odnosi se na činjenicu da međugrupni kontakt dokazano utječe na pojedinačnoj razini, no da je na grupnoj razini taj utjecaj promijenjen ili čak obrnut, pa i sami autori knjige upozoravaju na značajne razlike među razinama. Stoga je važno voditi računa o mnogim moderirajućim čimbenicima koji mogu utjecati na makro-razinama.

Dvanaesto poglavlje odnosi se na negativne posljedice međugrupnoga kontakta, jer kontakt nekada dovodi do pojačanih predrasuda, neprijateljstva i suko-

ba. Takve su posljedice relativno rijetke, no ipak je nužno upozoriti na njih, kao i na njihove uzroke. Negativne događaje takva tipa znatno češće prijavljuju pripadnici manjinskih grupa nego pripadnici većinskih grupa. Negativan kontakt najčešće karakterizira osjećaj prijeteće u situacijama nedobrovoljnoga kontakta te je najprisutniji u radnim okruženjima u kojima postoji natjecanje ili pak u situacijama međugrupnih sukoba. Mlade osobe, koje su često u kontaktu s pripadnicima vanjske grupe, najčešće navode da su imale negativna iskustva, no one isto tako napominju da imaju i razmjerno učestala pozitivna međugrupna iskustva. To dovodi do zaključka da nije potrebno dramatično doživljavati negativna iskustava kontakta jer ona u kombinaciji s pozitivnim iskustvima ne dovode do drastičnih posljedica. Iznimku, naravno, čine kontakti koji uključuju nasilje, jer oni u većoj mjeri mogu "izbrisati" učinke pozitivnih kontakata.

Trinaesto se poglavlje, osim na sažimanje glavnih nalaza o teoriji međugrupnoga kontakta, usmjerava i na preporuke za buduća istraživanja i primjenu nalaza. Primjerice, u njemu je istaknuto da u budućim istraživanjima treba voditi više računa o mogućim interakcijama brojnih medijatora i moderatora na međugrupni kontakt. Autori napominju da se treba više usmjeriti prema subjektivnoj percepciji kontakta, posebice percepciji pripadnika manjina. Uz to, iako većina kontakata ima pozitivan utjecaj, važno je pomnije proučiti i one koji su doveli do negativnog ishoda, kao i međusobni utjecaj pozitivnih i negativnih iskustava. Autori potiču i na složenije analize koje će se istodobno usmjeravati na učinke kontakta na mikrorazini, mezorazini i makrorazini. Važno se usmjeravati i prema pažljivijoj primjeni znanstvenih nalaza u socijalnim politikama, kao i prema provjeri teorijskih spoznaja u konkretnoj praksi. Što se tiče preporuka za konkretne socijalne politike, autori navode da je važno biti osjetljiv na nekoliko indikatora segregacije, a to su odvojeno zapošljavanje, odvojeno stanovanje, odvojeno školovanje te mala prisutnost međugrup-

nih brakova. U takvim je uvjetima vrlo velika vjerojatnost pojačavanja predrasuda i diskriminacije, pa treba pronaći načine da se tako razdvojene grupe približe. To je često teško postići, jer dvije razdvojene grupe često imaju povijest loših odnosa, pa ideju o zbližavanju doživljavaju odbojnom. Autori navode da je ključno raditi na uklanjanju osjećaja prijetnje, jer je percipirana prijetnja vjerojatno najjači poticatelj straha i izbjegavanja kontakta.

Na ovom Pettigrewovom zapažanju o potrebi uklanjanja osjećaja prijetnje možemo temeljiti i zaključak ovoga prikaza. Kvalitetan međugrupni kontakt vrlo je važan element socijalnoga kapitala, jer nepostojanje kontakta ili pak negativni kontakti dovode do toga da mnogi pripadnici nekoga društva ne iskazuju svoj puni potencijal. Stoga je preduvjet za učinkovitost kontakta stvaranje osjećaja sigurnosti u onim zajednicama u kojima je on narušen. Ova primjedba se, osim na ratom pogođene zajednice kojih se najprije sjetimo u tom kontekstu, može primijeniti i na druge zajednice i grupe koje strahuju od ugrožavanja vlastite dobrobiti. To, primjerice, može biti škola koja primjenjuje integraciju djece s posebnim potrebama i u kojoj roditelji osjećaju prijetnju da će njihovo dijete bez posebnih potreba, zbog pažnje potrebne učeniku s posebnim potrebama, dobiti manju pažnju nastavnika. Može se raditi i o osobama koje su odabrale kriti svoje stigmatizirajuće obilježje, poput obiteljske situacije ili bolesti, u strahu da će okolina njihovo obilježje doživjeti kao prijetnju za njih same.

Kao što i autori naglašavaju, vrlo je važno voditi računa o subjektivnoj perspektivi sudionika, odnosno o povijesti odnosa među grupama, te o osobnim iskustvima članova grupa. Posebno je važno istaknu-

ti činjenicu da pripadnici manjine i većine često imaju vrlo različite poglede na iste situacije, a time i na iste intervencije. Stoga bi bilo poželjno, primjerice kvalitativnom metodologijom, dublje upoznati percepciju pripadnika manjine i većine o povijesti odnosa i o planiranim intervencijama, kako bi se intervencije u konačnici razvile na način koristan pripadnicima obiju grupa.

Ova knjiga mogla bi naći svoju primjenu u mnogim aspektima društvenoga života. Svakako je preporučljiva profesionalcima koji provode intervencije u ratom stradalim područjima, ondje gdje su prisutne napetosti među etničkim skupinama, stručnim suradnicima i nastavnicima, u školama u kojima se često događaju prva iskustva različitosti, kao i osobama koje vode računa o pravima manjina.

Osim poticanja praktične primjene spoznaja prikazanih u ovoj knjizi, važno je potaknuti i znanstvena istraživanja o preduvjetima za učinkovit međugrupni kontakt na mikrorazini, mezorazini i makrorazini u hrvatskome društvenom kontekstu.

Jelena Maričić

doi:10.5559/di.21.3.11

**Richard G. Whitman
and Stefan Wolff (Eds.)
THE EUROPEAN
NEIGHBOURHOOD
POLICY IN
PERSPECTIVE
Context, Implementation
and Impact**

Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010,
274 pages

The European Union, through the European Neighbourhood Policy (ENP), offers deep political and economic integration to its neighbours, without granting them mem-